

نوع مقاله: پژوهشی

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۶/۱۶

پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۱۰/۰۷

صفحات: ۵۱-۳۷

doi 10.52547/mmi.2293.14011007

تبیین نحوه شکل‌گیری فرم نمای اصلی خانه‌های بعد از انقلاب اسلامی در اصفهان*

محمد شیخ‌بهائی** محمدباقر کجباف*** شهاب کریمی‌نیا**** زهرا فنائی*****

چکیده

سیمای شهری و فرم نمای اصلی خانه‌ها بعد از انقلاب اسلامی، دستخوش تغییراتی شده و انسجام و یکپارچگی خود را تحت تأثیر جهانی شدن و دوره مدرن، از دست داده است. در سنت، اعتبار بر پایه خانواده بود، ولی در دوره مدرن این اعتبار فردی شد؛ لذا خانه‌ها خصلت فردگرایی خود را با متمایز بودن فرم نما از سایر خانه‌ها و نیز نمایش آن، بیان می‌کنند. هدف پژوهش حاضر، تبیین نقش فردگرایی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های دوره مدرن و یکی از عوامل مؤثر بر فرم نمای اصلی خانه‌های شهر اصفهان در بازه زمانی سال ۱۳۵۷ تا آخر سال ۱۳۹۶ شمسی است. تاکنون مطالعات بسیاری درباره اثر متقابل محیط و انسان بر یکدیگر انجام شده، ولی بررسی اثر فردگرایی بر نمای ساختمان‌ها برای اولین بار در این تحقیق انجام شده است. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و بهره‌گیری از اسناد کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی انجام شده است؛ و یافته‌ها طبق روش کیفی و از طریق مقایسه و تفسیر، تحلیل شده‌اند. حجم نمونه در این مطالعه، ۱۳۵ خانه در شهر اصفهان بوده که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران به دست آمده است. نتایج این مطالعه نشان داد که: بین سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۷۱، تمایز بین خانه‌ها از نظر فرم، بسیار کم بوده است. در سال‌های ۱۳۷۲ تا ۱۳۹۱، تمایل به ایجاد تمایز در شکل نما و در بعضی موارد مصالح، افزایش یافته و در نهایت، بین سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۶، هیچ دو خانه‌ای از نظر فرم شبیه به هم نبودند و مصالح گران‌قیمت، علاوه بر شکل متفاوت موجب متمایز شدن خانه‌ها گردیده است. خانه‌ها در سال‌های ابتدایی تحقیق، درون‌گرا بودند که با گذشت زمان، روند تغییر یافته و برون‌گرا شدند؛ به نحوی که در ۱۵ سال آخر دوره تحقیق، تمام نمونه‌های جمع‌آوری شده برون‌گرا بودند. تحقیق نشان داد که تمایل به بیشتر دیده شدن خانه با انتخاب زمین‌هایی که بیشتر با محل گذر در ارتباط هستند، افزایش معناداری دارد.

کلیدواژگان: فردگرایی، فرم نمای اصلی خانه، خانه‌های بعد از انقلاب اسلامی، شهر اصفهان.

* این مقاله، برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول، "تحلیل تأثیر فرهنگ بر نمای اصلی خانه‌ها در چهار دهه اخیر (نمونه موردی: شهر اصفهان)"، به راهنمایی نویسنده دوم و سوم و مشاوره نویسنده چهارم است.

** استاد روانشناسی، گروه روانشناسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه اصفهان.

*** استاد، گروه روان‌شناسی، مرکز تحقیقات افق‌های نوین در معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف‌آباد، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول).
m.b.kaj@edu.ui.ac.ir

**** استادیار، گروه معماری، مرکز تحقیقات افق‌های نوین در معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف‌آباد، اصفهان، ایران.

***** استادیار، گروه هنر، مرکز تحقیقات افق‌های نوین در معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف‌آباد، اصفهان، ایران.

مقدمه

نمای اصلی خانه‌های بعد از انقلاب اسلامی در شهر اصفهان در قیاس با خانه‌های تاریخی، با وجود قوانین متعدد، ناهماهنگ و بی‌نظم است. آنچه در معماری سنتی دیده می‌شد، هماهنگی تمام شرایط محیطی، نیازهای ساکنان، حفظ آسایش کاربران بود که بیان‌کننده وحدت اجتماعی و فرهنگی آن‌ها بوده است (Kellett & Napier, 1995). تاریخ ۱۰۰ سال گذشته ایران، نشان‌دهنده تغییرات فرهنگی و کشمکش بین سنت و مدرنیته است. دوره رضاشاه آغاز تحمیل مدرنیزاسیون از بالا بر جامعه و دوران پهلوی دوم؛ به‌ویژه پس از انقلاب سفید، زمان تثبیت مدرنیزاسیون - باز هم از بالا به پایین - است. تحولات تحمیلی انقلاب شاه و مردم، حضور نامحدود عوامل خارجی، توسعه آموزش مدرن و رشد بروکراتیک دولت و خدمات دولتی، مدرنیته بدو تحمیلی را در جامعه نهادینه کرد (ناری‌قمی، ۱۳۹۲: ۱۴۲). هدف انقلاب اسلامی که ریشه در بازگشت سنت داشت، تغییر این روند بود (اخوت، ۱۳۹۱: ۸۰).

عوامل متعددی مانند عوامل فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، اقلیمی، تکنولوژی و مهارت، در شکل‌دهی به ارتباطات فضاهای داخلی و به تبع آن فرم نمای خارجی خانه‌ها، اثرگذار هستند، اما مطابق با نظر محققان فرهنگ‌گرا، فرهنگ عامل اصلی شکل‌گیری خانه است و عامل اقلیم، سایت، اقتصاد و سایر موارد، عوامل درجه دوم هستند (معماریان و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۴؛ راپاپورت، ۱۳۹۵: ۳۴ و پوردیهیمی، ۱۳۹۰: ۱۶). برای شناخت تأثیرات جهانی شدن بر فرم خانه، باید فرایندهای آن مانند: عقلانی شدن، عرفی شدن، بروکراتیک شدن، دموکراتیک شدن، صنعتی شدن، شهری و شهرنشین شدن، تخصصی شدن و تحولات مدرنیته متأخر یا معاصر (یا به تعبیری دیگر پست مدرنیته) مانند: رسانه‌ای شدن، دیجیتالی شدن، زنانه شدن، فردی شدن (فردگرایی)، عامه یا مردم‌پسند شدن و بصری شدن را شناخت (فاضلی، ۱۳۸۶: ۴۳).

علاوه بر عوامل مذکور، عوامل متعدد دیگری نظیر: سلیقه مالک، مباحث صرفه اقتصادی، چشم و هم‌چشمی و ترندهای معماری (متأثر از گسترش و پیشرفت رسانه‌های دیجیتال و تلفن‌های هوشمند همراه)، نیز بر فرم نمای خانه‌ها اثرگذار هستند؛ لیکن با توجه به وسعت مطلب، هدف پژوهش حاضر تبیین نقش فردگرایی به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر بر فرم نمای اصلی خانه‌های شهر اصفهان در بازه زمانی سال ۱۳۵۷ تا آخر سال ۱۳۹۶ شمسی است.

مراذ از فردگرایی، اهمیت و ترجیح خواسته‌های فردی در برابر خواسته‌ها، ارزش‌ها و ساختارهای جمعی است (همان:

۳۷). افراد در فرهنگ فردگرا الگوهایی دارند که آن‌ها را از دیگر مردم متمایز می‌کند؛ در عوض در فرهنگ‌های جمع‌گرا، افراد خود را به جامعه‌ای که بدان متعلق هستند، وابسته می‌دانند. فردگرایی، در مقابل جمع‌گرایی بدین معناست که جامعه با محوریت فرد است نه جامعه. این فردگرایی، وضعیتی از جامعه مدرن و در مقابل جمع‌گرایی است که در آن سنت‌ها، بر فرد غلبه کامل دارند (اصغری، ۱۳۹۹: ۱۷ و بیدل و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۷۶).

بعد از انقلاب اسلامی انتظار می‌رفت فرم خانه‌ها که متأثر از فرهنگ و سبک زندگی مردم است، به ریشه‌های سنتی آن بازگردد، اما تحقیقات انجام‌شده، اعتصام و همکاران (۱۳۹۲) و ناری‌قمی (۱۳۹۲)، نشان داد این اتفاق رخ نداده و معماری ایران بعد از انقلاب اسلامی به سمت جهانی شدن پیش رفته است. در این تحقیق سعی شده به این سؤالات پاسخ داده شود:

۱. چگونه فردگرایی بر ساختار فرم نمای اصلی خانه‌های بعد از انقلاب اسلامی در اصفهان در بازه زمانی سال ۱۳۵۷ تا آخر سال ۱۳۹۶ شمسی، تأثیرگذار بوده است؟
۲. چرا فردگرایی می‌تواند یکی از عوامل ایجاد تمایز در فرم نمای خانه‌های بعد از انقلاب اسلامی در بازه زمانی سال ۱۳۵۷ تا آخر سال ۱۳۹۶ شمسی با سایر خانه‌ها باشد؟

پیشینه تحقیق

براساس مطالعات انجام‌شده، پیشینه تحقیق در سه دسته: الف. ارتباط فرهنگ و هویت با کالبد خانه، ب. فرم و نمای ساختمان در معماری بعد از انقلاب اسلامی ایران و ج. فردگرایی در ایران، تقسیم‌بندی می‌شود که به ترتیب در جدول‌های (۱)، (۲ و ۳) مشاهده می‌شود.

در میان محققین علوم رفتاری، "آموس راپاپورت"، موضوع رابطه متقابل انسان و محیط و نیز ارتباط فرهنگ با فرم خانه را مطرح کرده است (راپاپورت، ۱۳۹۵؛ پوردیهیمی، ۱۳۹۰ و تقوایی و همکاران، ۱۳۹۱). بررسی جدول ۱ نشان می‌دهد محققین معتقدند فرم کالبد خانه، نشان‌دهنده فرهنگ و سبک زندگی و هویت ساکنان آن است.

براساس مطالعات صورت گرفته، نزدیک‌ترین پژوهش به تحقیق حاضر، پژوهش اعتصام و همکاران (۱۳۹۲) بوده که در آن، فرم کالبد بناهای فرهنگی در سه دهه بعد از انقلاب اسلامی بررسی شده است. نتایج این مطالعه، در جدول ۲ آورده شده است. سایر مطالعات انجام‌شده در جدول ۲، در پی یافتن ناهماهنگی جداره شهری در یک خیابان بوده است. در جدول ۳ نتایج مطالعات انجام‌شده درباره فردگرایی در ایران آورده شده است. نزدیک‌ترین تحقیق انجام‌شده به تحقیق

حاضر مربوط به اعتصام و همکاران (۱۳۹۲)، "سیر تحولات
فرمی در طراحی معماری بناهای فرهنگی در معماری معاصر
ایران"، است که موضوع بناهای مورد مطالعه آن متفاوت است.
بنابراین بررسی اثر فردگرایی بر نمای خارجی خانه‌های مسکونی،

جدول ۱. پژوهش‌های شاخص درباره ارتباط فرهنگ و هویت با کالبد خانه

مؤلف	نتایج تحقیق
Tawfiq Abu-Ghazze (1994)	چیدمان محیط ساخته‌شده، عقاید و باورهای ساکنان را رؤیت‌پذیر کرده که دلالت بر قدرت و شأن و منزلت دارد.
Clare Cooper Marcus (1995)	مردم آگاهانه یا ناخودآگاه از محیط خانه خود به‌عنوان ابزاری برای بیان چیزی درباره خودشان، استفاده می‌کنند.
Erdayu Os'hara Omar et al (2012)	مردم می‌خواهند خانه خود را منحصر به فرد و متفاوت کنند.
شهرام پور دیهیمی و عبدالمجید نورتقانی (۱۳۹۲)	هویت در محیط مسکونی به دو گونه: فردی و اجتماعی پدید می‌آید. ویژگی فردی، تلاش برای به نمایش گذاشتن جایگاه خانواده و نمادی از شرایط اجتماعی ساکنان در محیط مسکونی است.
شیما شصتی و محمدمنصور فلامکی (۱۳۹۳)	محل سکونت آدمی، کالبدی است که نشانی از خود فردی و جمعی وی را منعکس می‌سازد.
آموس راپاپورت ^۱ (۱۳۹۵)	شکل خانه، حاصل مجموعه‌ای از عوامل اجتماعی-فرهنگی در وسیع‌ترین شکل آن است و می‌توان این نیروها را اولیه یا اصلی و دیگر نیروها را ثانویه یا تغییردهنده نامید.

(نگارندگان)

جدول ۲. پژوهش‌های انجام‌شده درباره فرم و نمای ساختمان در معماری بعد از انقلاب اسلامی ایران

موضوع	مؤلف	روش و نتایج تحقیق
فرم تک‌بنا	ایرج اعتصام و همکاران (۱۳۹۲)	سه گرایش در تحولات فرم معماری طی سه دهه پس از انقلاب وجود دارد: دهه اول با پیروی از الگوهای شکلی سنتی، دهه دوم با گرایش به معماری معناگرا و دهه سوم با گرایش به جهانی‌شدن.
نمای جداره شهری	زهرآ عباسی (۱۳۹۶)	منظر شهری تنها به کالبد شهر و اجزای آن مربوط نبوده؛ بلکه به درک شهروندان از شهر نیز بستگی دارد.
	احسان رخشان و همکاران (۱۳۹۷)	طراحی مطلوب نماهای شهری، زمانی رخ می‌دهد که نگاه به طراحی محیط متناسب با ارزش‌ها و هویت جامعه باشد و به این‌همانی فرد و محیط دست یافت.
	مریم محمدی (۱۳۹۷)	برای جلوگیری از ایجاد نماهای کسل‌کننده، باید از تکرار فرم‌ها، نبود تنوع در رنگ و مصالح، یکنواختی، نبود هماهنگی، برهم زدن ترکیب، سادگی بیش از حد و نداشتن الگو، حذر نمود.

(نگارندگان)

جدول ۳. پژوهش‌های انجام‌شده درباره فردگرایی در ایران

مؤلف	روش و نتایج تحقیق
بیژن خواجه‌نوری و همکاران (۱۳۹۲)	در فرهنگ‌های سنتی از طریق تأمین حقوق جمعی، حقوق فردی تأمین می‌شد، اما در عصر تجدد رفاه فردگرایانه و آسایش خودخواهانه، به‌صورت عقلانی در قالب سبک زندگی مدرن تبلیغ می‌شوند.
محسن محمدی و یعقوب توکلی (۱۳۹۴)	انقلاب اسلامی براساس ارزش‌های دینی و با روحیه‌ای جمع‌گرایانه روی داد. پس از دو دهه، جنبه‌های سیاسی جمع‌گرایی در جامعه حفظ شد، ولی جنبه‌های اجتماعی آن کاهش یافت.
سیدعلی اصغری (۱۳۹۹)	برای محققان ایرانی، برجسته‌بودن خودخواهی در فردگرایی سبب شده آن‌ها درصدد تأکید بر عنصر خودخواهی در فردگرایی با استفاده از ایده‌ها و مفاهیم برخی متفکران غربی برآیند.
مهران سهراب‌زاده و همکاران (۱۳۹۹)	ساختار خانواده ایرانی، تحت تأثیر فردگرایی در چهار عامل مهم: ازدواج‌گریزی، انزوای اجتماعی، حمایت اجتماعی (خانواده، افراد مهم و دوستان) و توزیع قدرت، تغییر کرده است.

(نگارندگان)

يك بحث جديد و نوآورانه است كه سابقه مطالعاتي در گذشته ندارد و خلا آن در مطالعات انجام‌شده، مشاهده مي‌شود.

فرم

فرم و شكل متفاوت است؛ هرچند هر دو گوياي جلوه ظاهري يك شي‌اند. فرم، تظاهر حس و بياني است كه در معرض قضاوت است و در طبيعت، متأثر از محتواست؛ در صورتي كه شكل در راستاي فرم حركت مي‌كند و كليتي قابل مشاهده است. مصالح استفاده‌شده در ساخت، بر فرم اثر مي‌گذارد. انتخاب هر فرمي، بنا به دليلي صورت گرفته است و عملکرد مخصوص خودش را دارد. زبان فرم، طي يك دوره تحول طولاني به وجود آمده (گروتر، ۱۳۸۳: ۱۳۰)^۲ هرچند امروز عوامل مؤثر در سنت‌هاي خانه‌سازي، اهميت خود را از دست داده است، ولي نمي‌توان گفت عوامل فيزيكي، فرم خانه را تعيين مي‌كند؛ چراكه عوامل جديدي جايزين عوامل قبلي شده و خانه، وسيله يا ابزاري براي شكل دادن به هويت مالكان و ساكنان شده است (راپاپورت، ۲۰۰۵: ۶). سبك زندگي كه اثر آن بر ارتباط فضايي و به تبع آن فرم نماي خانه مشهود است، تجسم تلاش انسان براي يافتن ارزش‌هاي بنيادي يا به تعبيري، فرديت برتر خود و شناساندن آن به ديگران است (سیدی و بیرقی، ۱۳۹۱: ۴۱).

فردگرایی

در عصر كنوني به‌واسطه جهاني شدن، سلطه رسانه‌ها و رشد تكنولوژي اطلاعات و ارتباطات نوين، سبك زندگي شخصي شده؛ بدین معنا كه اشخاص مي‌توانند كاري را انجام دهند يا چيزي را بشنوند يا ببينند كه مي‌خواهند و اين نشاني از فردي شدن است و مردم بنابر خواست‌ها و منافع فردي خود، دست به كنش مي‌زنند؛ بنابراين، جهاني شدن عامل مهمي در نگرش جمع‌گرايانه - فردگرايانه است (خواجانه‌نوري و همكاران، ۱۳۹۲: ۴۷).

فردگرایی، در مقابل جمع‌گرایی بدین معناست كه جامعه فردمحور است نه جامعه‌محور و بر اهميت استقلال و آزادي فرد در مقابل جمع، تأكيد دارد. اين فردگرایی، وضعيتي از جامعه مدرن است كه در جهان غرب با صنعتي شدن آغاز شد. در مقابل فردگرایی، جمع‌گرایی است كه در آن ساختارهاي جمعي مانند مذهب، خانواده، قوميت و آيين‌هاي جمعي و قومي و به‌طور كلي سنت‌ها، بر فرد غلبه كامل دارند (اصغري، ۱۳۹۹: ۲۱).

جامعه جمع‌گرا، خواهان همراهي فرد با جامعه است و انتظار پيروي فرد از ارزش‌هاي گروه را دارد؛ در مقابل در

جامعه فردگرا، عدم همراهي فرد با جمع ارزش است و تأكيد بر شكوفائي فردي و بازاندیشي در هنجارها و سنت‌هاي اجتماعي دارد. در جامعه فردگرا من، هدايت‌كننده افراد است (در جامعه جمع‌گرا ما افراد را هدايت مي‌كند). فردگرایی موجب خودخواهي، خودشيفتگي و انزواست و در توسعه اجتماعي و همبستگي اجتماعي در شهرها اختلال ايجاد مي‌كند (خواجانه‌نوري و همكاران، ۱۳۹۲: ۶۳).

فردگرایی دو نوع است: عمودي و افقي. در فردگرایی عمودي، فرد خود را مجزا از جامعه مي‌داند و شخصيتي جدا از درون گروه دارد و در صورت ايجاد تضاد بين اهداف فردي و گروه، اهداف فردي را در اولويت قرار مي‌دهد؛ بدین معنا كه منافع خود را فدای منافع جمع نمي‌كند. در فردگرایی افقي، فرد در پي نفع شخصي خود در كنار نفع سايرين در اجتماع است. از آنجا كه جامعه ايران در وضعيت گذار از جمع‌گرایی به فردگرایی است، بيشتر نتايج منفي تحول ارزش‌ها از جمع‌گرایی به فردگرایی (خودشيفتگي، خودخواهي، خودپرستي و خودمحوري) را به جای فردگرایی اخلاقي يا اخلاق فردگرايانه، تجربه مي‌كند (اصغري، ۱۳۹۹ و خواجانه‌نوري و همكاران، ۱۳۹۲).

جامعه سنتي صرفاً مجموعه‌اي از افراد نيست بلكه جامعه اجتماعي از خانواده‌هاست؛ بنابراين موقعيت اشخاص در جامعه، متكي بر مبنای خانوادگي فرد است. در چنين جامعه‌اي، سنت آنقدر قدرت دارد كه مشكلات زندگي نه بر مبنای اصول و عقايد علمي بلكه با دخالت تجارب نسل‌هاي گذشته يا سنت مرتفع مي‌شود. در جامعه مدرن، افراد جای خانواده را مي‌گیرند. هرچند موقعيت فرد در جامعه مدرن تحت تأثیر خانواده قرار دارد، اما اين رابطه اولاً غيرمستقيم است و ثانياً موقعيت فرد وابسته به شايستگي‌ها و مهارت‌هايي است كه در نظام آموزشي به دست آورده (فتحي، ۱۳۹۱: ۵۸).

مواد و روش تحقیق

پژوهش حاضر، با روش توصيفي - تحليلي و با هدف تحليل فرم نماي اصلي خانه‌هاي ساخته‌شده در ۴۰ سال بعد از انقلاب اسلامي در شهر اصفهان از سال ۱۳۵۷ تا پايان ۱۳۹۶ شمسي،^۳ تأليف شده است. اطلاعات در اين پژوهش، با بهره‌گيري از اسناد كتابخانه‌اي و مطالعات ميداني جمع‌آوری شده است. يافته‌ها طبق روش كيفي و از طريق مقايسه و تفسير، تحليل شده‌اند. در اين مطالعه، نمونه‌ها به روش هدفمند، انتخاب شده‌اند. براي يافتن حجم نمونه (تعداد خانه‌ها جهت مطالعه در دوره ۴۰ ساله) از فرمول كوكران استفاده شد. براي بررسي بازه زماني (۱۳۵۷ تا پايان ۱۳۹۶)، پژوهشگران ۱۳۵ خانه

براساس قوانینی که در نظام ساخت‌وساز مسکن در شهر اصفهان از سال ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۶ جاری بود، غالب خانه‌ها باید در سمت شمال زمین ساخته و حیاط در سمت جنوب زمین رها شود (به استثنای زمین‌های خاص)؛ لذا به منظور مقایسه بهتر نمای خانه‌ها براساس نحوه ارتباط آن‌ها با محل گذر نسبت به خانه‌هایی که تنها از یک ضلع با محل گذر در ارتباط‌اند، خانه‌ها بدین گونه تقسیم بندی شدند (تصویر ۲):

- خانه‌های شمالی: در سمت شمال محل گذرند و در ورودی خانه در حیاط باز می‌شود (تیپ A)؛
- خانه‌های جنوبی: در سمت جنوب محل گذرند و در ورودی خانه در ساختمان باز می‌شود (تیپ B)؛
- شرقی یا غربی: خانه‌هایی که در سمت شرق یا غرب محل گذرند و در ورودی خانه در حیاط و ساختمان باز می‌شود (تیپ C)؛
- خانه‌هایی که از سمت دو ضلع یا بیشتر با محل گذر در ارتباط‌اند (تیپ D)؛
- و در آخر خانه‌هایی که بیشتر به اندازه یک در با محل گذر در ارتباط‌اند (تیپ E).

طبق تصویر ۱، فرم غالب ساخت در شهر اصفهان امکان درون‌گرایی و برون‌گرایی را به صورت هم‌زمان دارند؛ البته منظور از درون‌گرایی خانه‌های این دوره، خانه‌های حیاط مرکزی سنتی در فلات مرکزی ایران نیست که هیچ پنجره‌ای به سمت بیرون ندارند بلکه منظور، نداشتن ارتباط بصری بین درون و بیرون خانه است؛ مثلاً ممکن است در خانه‌های تیپ B، C و D به سمت محل گذر پنجره وجود داشته باشد ولی ارتفاع یا شیشه مات پنجره، ارتباط بصری داخل و خارج خانه را قطع کرده باشد. در خانه‌های تیپ A، ارتفاع خانه ممکن است به صورتی باشد که ارتباط بصری بین داخل و خارج، وجود نداشته باشد. بنا بر مطالعات انجام‌شده می‌توان بیان داشت فرم نما از شکل نما و مصالح استفاده‌شده در آن تشکیل یافته است. بنابراین در تحلیل فرم نماها، شکل و مصالح به کاررفته در نما، بررسی شده‌اند.

جدول ۴. نحوه تأثیر فردگرایی بر فرم نمای اصلی ساختمان براساس یافته‌های مبانی نظری

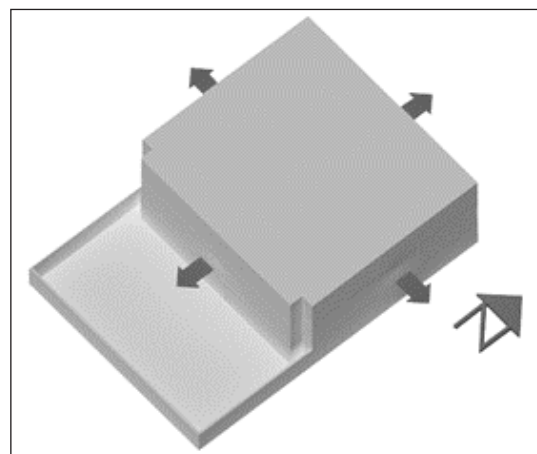
ردیف	تأثیر فردگرایی بر نمای ساختمان در جامعه مدرن
۱	تمایز (متفاوت بودن از فرم سایر نماها و زمینه)
۲	بیشتر در معرض دید قرارگرفتن جهت ارائه تمایز و نمایش برتری فردی (استفاده از الگوی برون‌گرا)

(نگارندگان)

مسکونی را در ۸ دوره ۵ساله (حدود ۱۷ خانه در هر دوره) در محدوده شهر اصفهان سال ۱۳۹۶ انتخاب و بررسی کردند. برای انتخاب خانه‌ها و تعمیم نمونه‌های تحقیق به کل شهر، محققین در مجموع از ۲۹ دانشجوی کارشناسی معماری در دو ترم آموزشی متفاوت خواستند که به صورت هدفمند از هر دوره تحقیق یک یا چند خانه در محدوده شهر اصفهان یافته و اطلاعات کامل خانه از جمله: پلان‌ها، نماها، مالک و ساکنان و تغییرات مربوط به ساخت را در طول زمان به پژوهشگران ارائه دهند. پژوهشگران پس از بررسی کامل خانه‌ها مواردی را که دارای اطلاعات ناقص یا دارای تغییرات گسترده در طول زمان بودند از نمونه‌های جمع‌آوری‌شده حذف کردند. همچنین با توجه به رشد شدید شهر اصفهان در دوره تحقیق و ورود روستاها و شهرهای اطراف به محدوده شهر، به دلیل شرایط متفاوت خانه‌های روستایی و شهرهای کوچک و کاهش متغیرهای مداخله‌گر در تحقیق، خانه‌هایی که هنگام ساخت محدوده شهر اصفهان نبود از نمونه‌های جمع‌آوری‌شده حذف شدند.

یافته‌ها و بحث

در دوره مدرن سعی می‌شود نمای خانه‌ها متمایز و نشان‌دهنده فردیت برتر ساکن یا ساکنان باشد و باید این تمایز و برتری را به جامعه نشان داد. در خانه درون‌گرا نمی‌توان تمایزها را به جامعه نشان داد و همچنین در صورت تمایل به عرضه تمایزها، باید سایت خانه بیشتر مناسب در معرض دید قرارگرفتن باشد. در تصویر ۱، حجم غالب خانه‌های اصفهان براساس قوانین جاری - از سال ۱۳۵۷ تا انتهای دوره تحقیق - می‌شود.

تصویر ۱. حجم غالب خانه‌های اصفهان براساس قوانین جاری در دوره تحقیق در شهر اصفهان (نگارندگان)

تحلیل فرم نمای اصلی و برون یا درون‌گرایی خانه‌های دوره اول (۱۳۵۷ تا ۱۳۶۱)

خانه‌های این دوره، تحت تفکر دوره مدرن حجم مکعبی شکل دارند و گشودگی‌ها کاملاً کاربردی و عملکردی است. مصالح مورد استفاده در نمای خانه‌های این دوره، صرفاً پوشش سطح خارجی خانه‌ها بوده و تنوع در مصالح، صرفاً به دلیل کاربردی بوده و کمتر جنبه تزئینی داشته است. خانه‌های خاص این دوره، از لحاظ شکل و مصالح مصرفی تفاوت چشمگیری با خانه‌های معمول نداشتند.

تحلیل فرم نمای اصلی و برون یا درون‌گرایی خانه‌های دوره دوم (۱۳۶۲ تا ۱۳۶۶)

خانه‌های این دوره نیز مانند خانه‌های دوره اول، تحت تفکر دوره مدرن حجم مکعبی شکل داشتند و گشودگی‌ها

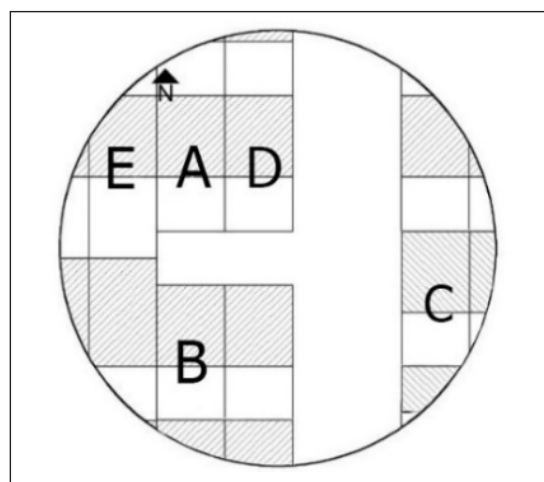
کاملاً کاربردی و عملکردی بودند. مصالح مورد استفاده در نمای خانه‌های این دوره، صرفاً پوشش سطح خارجی خانه‌ها بوده و تنوع در مصالح، صرفاً به دلیل کاربردی بوده و کمتر جنبه تزئینی داشته است. در این دوره، خانه‌هایی متمایز از نظر شکل با سایر خانه‌ها ساخته شده (تصاویر ۴ و ۵)؛ ولی مصالح مورد استفاده با دوره قبل یکسان است. شکل خانه‌ها یادآور خانه‌های ایوان‌دار قاجار و پهلوی اول در اصفهان است (تصویر ۶).

تحلیل فرم نمای اصلی و برون یا درون‌گرایی خانه‌های دوره سوم (۱۳۶۷ تا ۱۳۷۱)

خانه‌های این دوره نیز از نظر شکل و مصالح مصرفی در نما مانند خانه‌های دوره اول و دوم هستند و از نظر فرم خانه‌های خاص دوره (تصاویر ۷ و ۸)، مانند دوره دوم است. به علت ارائه طرح تفصیلی اصفهان در دوره بعدی تحقیق و تغییر قوانین ارتفاعی بنا، کاهش درون‌گرایی از دوره بعد مشهود است.

تحلیل فرم نمای اصلی و برون یا درون‌گرایی خانه‌های دوره چهارم (۱۳۷۲ تا ۱۳۷۶)

تصاویر ۹ و ۱۰، نخستین خانه‌ها با ارتفاع بیش از ۱۲/۵ متر طبق طرح تفصیلی اجرا شده از سال ۷۲ در شهر اصفهان است. این خانه‌ها برون‌گرا هستند. سنگ گرانیت مشکی و طوسی، سنگ چینی تیشه‌خورده طوسی و شیشه‌های رفلکس پیوسته مورد استفاده در نمای این خانه‌ها، در دوره‌های قبلی دیده نمی‌شود. شکل و حجم خانه تصویر ۹ مانند شکل خانه‌هایی که در دوره دوم و سوم متفاوت بودند، مشابه خانه‌های دوره قاجار و پهلوی است، ولی شکل خانه تصویر ۱۰، مشابه قبلی در خانه‌های اصفهان ندارد و شکل آن، شبیه ساختمان‌های سبک بین‌الملل است. شکل و مصالح استفاده شده در دیگر

تصویر ۲. نحوه ارتباط خانه‌ها با گذر در شهر اصفهان در دوره تحقیق (نگارندگان)

جدول ۵. خانه‌های دوره اول تحقیق در شهر اصفهان؛ ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۱

ارتباط یک ضلع سایت با گذر	ارتباط حداقل دو ضلع سایت با گذر (تیپ D)	ارتباط یک ضلع سایت با گذر		
		شرقی یا غربی (تیپ C)	جنوبی (تیپ B)	شمالی (تیپ A)
خانه‌های قرار گرفته شده در هر دسته از نظر شکل، تفاوت چشمگیری با یکدیگر ندارند.				
خانه‌ها از جهت مصالح مورد استفاده در نما، به ۳ دسته: پوشش نما با سنگ سفید چینی، آجر و سیمان تخته‌ماله تقسیم می‌شوند.				
۹ خانه از ۱۷ خانه، کاملاً درون‌گرا و ۸ خانه دیگر، برون‌گرا هستند.				

(نگارندگان)

تحلیل فرم نمای اصلی و برون یا درون گرایی خانه‌های دوره هفتم (۱۳۸۷ تا ۱۳۹۱)

در این دوره، برندهای ساختمانی را سازندگان حرفه‌ای ایجاد کرده‌اند (مانند برندهای مجتمع پزشکان، ایران زمین و ...). در آن‌ها مصالح گران قیمت و متنوع بدون سابقه استفاده در نمای خانه‌های مسکونی به صورت گسترده کار شده است. همچنین، شکل‌های چندلایه و بسیار پیچیده‌ای دارند (تصویر ۱۲).

تحلیل فرم نمای اصلی و برون یا درون گرایی خانه‌های دوره هشتم (۱۳۹۲ تا ۱۳۹۶)

مهم‌ترین ویژگی تمام خانه‌های این دوره، متفاوت بودن شکل و مصالح آن‌ها با هم و با زمینه است. در مناطق ثروتمند نشین، مصالح مورد استفاده در نما گران قیمت و در مناطق متوسط نشین مصالح ارزان قیمت کار شده است و در منطقه فقیر نشین حتی

خانه‌های این دوره، مشابه خانه‌های دوره‌های قبل است.

تحلیل فرم نمای اصلی و برون یا درون گرایی خانه‌های دوره پنجم (۱۳۷۷ تا ۱۳۸۱)

در این دوره، تمایز در شکل خانه‌ها و مصالح نسبت به دوره‌های قبل افزایش می‌یابد.

تحلیل فرم نمای اصلی و برون یا درون گرایی خانه‌های دوره ششم (۱۳۸۲ تا ۱۳۸۶)

بیشتر خانه‌هایی که در دوره ششم تحقیق از نظر شکل و مصالح متفاوت از سایر خانه‌ها ساخته شده‌اند، در مناطق ثروتمند نشین شهر قرار گرفته‌اند. شکل‌های استفاده شده، بدون سابقه قبلی در معماری شهر اصفهان است؛ مانند تصویر ۱۱ که در آن شکل پیچیده نمای یک خانه نشان داده شده و از ترکیب چند لایه صفحه و حجم تشکیل شده است.

جدول ۶. خانه‌های دوره دوم شهر اصفهان؛ ۱۳۶۲ تا ۱۳۶۶

ارتباط یک ضلع سایت با محل گذر	ارتباط حداقل دو ضلع سایت با محل گذر (تیپ D)		ارتباط یک ضلع سایت با محل گذر (تیپ E)	
	شمالی (تیپ A)	جنوبی (تیپ B)	شرقی یا غربی (تیپ C)	گذر به اندازه یک در (تیپ E)
شکل	خانه‌های قرار گرفته شده در هر دسته به استثنای دو خانه که شکلی برگرفته از معماری دوره قاجار و پهلوی دارند، بقیه از نظر شکل تفاوت چشمگیری با یکدیگر ندارند.			
مصالح	مصالح مورد استفاده در نمای خانه‌ها مانند دوره قبل، با سنگ سفید چینی، آجر و سیمان تخته‌ماله است.			
درون یا برون گرایی	۶ خانه از ۱۷ خانه، کاملاً درون گرا و ۱۱ خانه دیگر، برون گرا هستند.			

(نگارندگان)

تصویر ۵. تصویر خانه‌ای که با شکل سایر خانه‌ها در دوره مطالعه متفاوت است (نگارندگان)

تصویر ۴. تصویر خانه‌ای که با شکل سایر خانه‌ها در دوره مطالعه متفاوت است (نگارندگان)

در شهر اصفهان بیشتر زمین‌های مسکونی صرفاً با محل گذر از یک سمت در تماس هستند و تعداد زمین‌هایی که به اندازه یک در یا دو ضلع یا بیشتر با محل گذر در تماس باشند، بسیار محدود و کم است. آنچه در این دوره مشاهده

ساختمان پوشش نما هم ندارد (جدول ۱۳). در این دوره همه خانه‌ها متمایز از هم ساخته شده‌اند و وجه تمایز آن‌ها از شکل متفاوتی که داشتند به گران قیمت بودن مصالح مورد استفاده تغییر کرده است.

جدول ۷. خانه‌های دوره سوم؛ ۱۳۶۷ تا ۱۳۷۱

ارتباط یک ضلع سایت با محل گذر	ارتباط حداقل دو ضلع سایت با محل گذر		ارتباط سایت با محل گذر به اندازه یک در (تیپ E)
	شمالی (تیپ A)	جنوبی (تیپ B)	شرقی یا غربی (تیپ C)
شکل	خانه‌های قرار گرفته شده در هر دسته به استثنای یک خانه که دارای فرم متفاوتی است، بقیه از نظر فرم تفاوت زیادی با یکدیگر ندارند.		
مصالح	خانه‌ها از جهت مصالح مورد استفاده در نما مانند دو دوره قبل است. در پوشش نما سیمان تخته‌ماله وجود ندارد.		
درون یا برون‌گرایی	هیچ‌یک از خانه‌های دوره مورد مطالعه حتی خانه‌هایی که ارتباط آن‌ها با محل گذر به اندازه یک در است، درون‌گرا نیستند.		

(نگارندگان)

شکل ۸. خانه‌ای که در دوره دوم و سوم فرم نمایی متفاوت داشتند (نگارندگان)

شکل ۷. خانه‌ای که در دوره دوم و سوم فرم نمایی متفاوت داشتند (نگارندگان)

شکل ۶. نمونه‌ای از جبهه شمالی خانه دوره قاجار در اصفهان (URL:1)

جدول ۸. خانه‌های دوره چهارم؛ ۱۳۷۲ تا ۱۳۷۶

ارتباط یک ضلع سایت با محل گذر	ارتباط حداقل دو ضلع سایت با محل گذر		ارتباط سایت با محل گذر به اندازه یک در (تیپ E)
	شمالی (تیپ A)	جنوبی (تیپ B)	شرقی یا غربی (تیپ C)
شکل	به جز دو خانه در تصاویر ۹ و ۱۰، شکل استفاده شده در دیگر خانه‌های این دوره، مشابه خانه‌های دوره‌های قبل است.		
مصالح	به جز دو خانه در تصاویر ۹ و ۱۰، مصالح استفاده شده در دیگر خانه‌های این دوره، مشابه خانه‌های دوره‌های قبل است.		
درون یا برون‌گرایی	۳ خانه از ۱۷ خانه، کاملاً درون‌گرا و ۱۴ خانه دیگر، برون‌گرا هستند.		

(نگارندگان)

تصویر ۱۰. اولین خانه‌ها با ارتفاع بیش از ۱۲/۵ متر در اصفهان (نگارندگان)

تصویر ۹. اولین خانه‌ها با ارتفاع بیش از ۱۲/۵ متر در اصفهان (نگارندگان)

جدول ۹. خانه‌های دوره پنجم؛ ۱۳۷۷ تا ۱۳۸۱

ارتباط یک ضلع سایت با محل گذر	ارتباط حداث دو ضلع سایت با محل گذر (تیپ D)	ارتباط سایت با محل گذر (تیپ E)	ارتباط یک ضلع سایت با محل گذر		
			شرقی یا غربی (تیپ C)	جنوبی (تیپ B)	شمالی (تیپ A)
					
شکل	افزایش تنوع شکل و استفاده از شکل‌های سبک بین‌الملل در این دوره مشهود است.				
مصالح	افزایش تنوع مصالح در این دوره مشهود است.				
درون یا برون‌گرایی	۲ خانه از ۱۷ خانه، کاملاً درون‌گرا و ۱۵ خانه دیگر، برون‌گرا هستند.				

(نگارندگان)

جدول ۱۰. خانه‌های دوره ششم؛ ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۶

ارتباط یک ضلع سایت با محل گذر	ارتباط حداث دو ضلع سایت با محل گذر (تیپ D)	ارتباط سایت با محل گذر (تیپ E)	ارتباط یک ضلع سایت با محل گذر		
			شرقی یا غربی (تیپ C)	جنوبی (تیپ B)	شمالی (تیپ A)
					
شکل	۹ خانه از ۱۷ خانه، از نظر فرم کاملاً شبیه خانه‌های دوره قبل است. شکل ۲ خانه از ۱۷ خانه، شبیه خانه‌هایی است که در ۳ دوره اول به‌عنوان خانه متمایز (مشابه خانه‌های قاجار و پهلوی) ساخته می‌شد. شکل ۶ خانه از ۱۷ خانه، متفاوت از خانه‌های دوره‌های قبلی و تابع معماری بین‌الملل است.				
مصالح	در خانه‌هایی که از نظر شکل کاملاً شبیه خانه‌های دوره قبل است؛ در آن‌ها مصالح جدیدی در کنار آجر زردرنگ معمولی که مصالح غالب نمای این خانه‌ها است، کار شده است. در خانه‌هایی که از نظر شکل متفاوت‌اند، از مصالح و رنگ‌های جدید استفاده شده است.				
درون یا برون‌گرایی	تمام خانه‌های این دوره، برون‌گرا هستند.				

(نگارندگان)

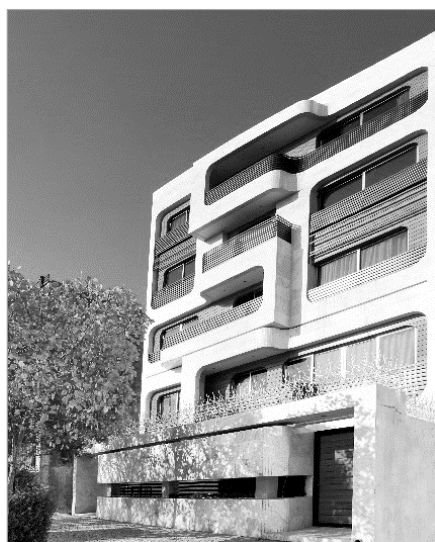
چهارم تا آخر دوره هفتم (۱۳۷۲ تا آخر ۱۳۹۱)، در هر دوره تنوع مصالح مورد استفاده در نما افزایش می‌یابد. در دوره آخر تحقیق، علاوه بر افزایش تنوع مصالح، استفاده از مصالح گران قیمت مانند: سنگ مرمر، انواع سنگ‌های اسلب، بوک‌مچ و پنجره‌های لامل و مصالح دیگر، رواج می‌یابد.

بررسی کاربرد الگوهای برون‌گرا

مطالب جدول ۱۵ نشان می‌دهد از دوره اول تحقیق - که اکثر خانه‌ها درون‌گرا بودند - به بعد، با گذشت زمان تمایل به درون‌گرایی کاهش یافته است؛ به نحوی که در ۳ دوره آخر، تمام خانه‌های مورد مطالعه برون‌گرا بودند.

می‌شود، تمایل شدید به ساخت در زمین‌هایی است که با محل گذر ارتباط بیشتر دارند و بیشتر در معرض دید هستند. گرچه تقسیم‌بندی زمین‌های شهر اصفهان به نحوی است که اکثر خانه‌ها صرفاً از یک سمت با محل گذر در ارتباط‌اند، با این حال افزایش شدید تمایل به ساختن و زندگی در خانه‌هایی که ارتباط بیشتری با گذر دارند و کاهش تمایل به خانه‌هایی که ارتباط محدود با محل گذر دارند، مشاهده می‌شود؛ که می‌تواند به دلیل تمایل سازندگان و استفاده‌کنندگان به بیشتر دیده‌شدن و نشان دادن طبقه اجتماعی و تمایز از سایرین باشد.

مطالب جدول ۱۴ نشان می‌دهد که در ۳ دوره اول تحقیق (۱۳۵۷ تا ۱۳۷۱)، تنوع مصالحی وجود نداشته است. از دوره

تصویر ۱۲. تصویر پیچیده نمای یک خانه (نگارندگان)

تصویر ۱۱. نمای خانه به صورت پیچیده و از چند لایه حجم و صفحه تشکیل شده است (نگارندگان)

جدول ۱۱. خانه‌های دوره هفتم؛ ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۱

ارتباط سایت با محل گذر به اندازه یک در (تیپ E)	ارتباط حداقل دو ضلع سایت با محل گذر (تیپ D)	ارتباط یک ضلع سایت با محل گذر			
		شرقی یا غربی (تیپ C)	جنوبی (تیپ B)	شمالی (تیپ A)	
—					
شکل ۶ خانه از ۱۷ خانه، از نظر شکل شبیه خانه‌های ۳ دوره تحقیق‌اند. ۱۱ خانه از ۱۷ خانه از نظر شکل، کاملاً متمایز و متفاوت از یکدیگر و دوره‌های قبلی تحقیق‌اند.					
مصالح در ۳ خانه از مصالح و رنگ‌های مشابه ۳ دوره اول تحقیق و در ۱۴ خانه دیگر، از مصالح جدید با رنگ‌های متفاوت استفاده شده است.					
درون یا برون‌گرایی تمام خانه‌های این دوره، برون‌گرا هستند.					

(نگارندگان)

جدول ۱۲. خانه‌های دوره هشتم؛ ۱۳۹۲ تا ۱۳۹۶

	ارتباط یک ضلع سایت با محل گذر			ارتباط حداقل دو ضلع سایت با محل گذر (تیپ D)	ارتباط سایت با محل گذر به اندازه یک در (تیپ E)
	شمالی (تیپ A)	جنوبی (تیپ B)	شرقی یا غربی (تیپ C)		
			—		—
شکل	تمام خانه‌ها از نظر شکل، کاملاً متمایز و متفاوت از یکدیگر و دوره‌های قبلی تحقیق‌اند.				
مصالح	در مناطق ثروتمند نشین، مصالح مورد استفاده در نما گران قیمت و در مناطق متوسط نشین مصالح ارزان قیمت کار شده است و در منطقه فقیر نشین حتی ساختمان پوشش نما هم ندارد.				
درون یا برون گرایی	تمام خانه‌های این دوره، برون گرا هستند.				

(نگارندگان)

جدول ۱۳. مصالح مورد استفاده در خانه‌ها در مناطق مختلف از نظر اقتصادی در دوره آخر تحقیق

منطقه ثروتمند نشین (بیشه حبیب)	منطقه متوسط نشین (خیابان همدانیان)	منطقه ضعیف نشین (خیابان ۲۴ متری)
		

(نگارندگان)

جدول ۱۴. مصالح مورد استفاده در خانه‌ها از ۱۳۵۷ تا آخر ۱۳۹۶

دوره	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم	هفتم	هشتم
سیمان تخته‌ماله	■	■					■	
سیمان بُری				■				
آجر زرد رنگ معمولی	■	■	■	■	■	■	■	■
آجر قرمز معمولی						■	■	■
آجر شامورتی معمولی							■	■
آجر قهوه‌ای معمولی							■	■
آجر گل‌بهی معمولی							■	■
آجر نسوز کرم- بژ							■	■
آجر نسوز شامورتی کرم- بژ							■	■
آجر نسوز شامورتی قهوه‌ای							■	■
آجر نسوز سند بلاست								■
سنگ چینی سفید	■	■	■	■				
سنگ بادبر سیاه و سفید	■	■	■	■	■	■		
سنگ لاشتر	■	■	■	■	■	■		
گرانیت سیاه و طوسی				■	■	■		

ادامه جدول ۱۴. مصالح مورد استفاده در خانه‌ها از ۱۳۵۷ تا آخر ۱۳۹۶

دوره	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم	هفتم	هشتم
گرانیت قرمز					■	■		
سنگ تراورتن سفید						■	■	■
سنگ تراورتن رنگی					■	■	■	■
سنگ تراورتن چرمی سفید یا رنگی							■	■
سنگ فیچی سفید و خرمایی							■	■
سنگ سفید سمیرم							■	■
سنگ مرمر							■	■
سنگ بادبر نارنجی							■	
سنگ مرمریت گلدن‌بلک							■	■
سنگ مرمریت اسلب بوک‌مچ الیگودرز							■	■
کاشی					■			
شیشه انعکاسی پیوسته				■	■	■		
شیشه رفلکس						■		
شیشه پیوسته دودی						■	■	■
پنجره‌های لامل						■	■	■
چوب حرارت‌دیده							■	
ورق کامپوزیت							■	■

(نگارندگان)

جدول ۱۵. درصد درون‌گرایی و برون‌گرایی در ۸ دوره مورد مطالعه؛ از ۱۳۵۷ تا آخر ۱۳۹۶

دوره تحقیق	درصد خانه‌های درون‌گرا	درصد خانه‌های برون‌گرا
دوره اول (۱۳۶۱-۱۳۵۷)	۵۳٪	۴۷٪
دوره دوم (۱۳۶۶-۱۳۶۲)	۳۵٪	۶۵٪
دوره سوم (۱۳۷۱-۱۳۶۷)	۰٪	۱۰۰٪
دوره چهارم (۱۳۷۶-۱۳۷۲)	۱۷٪	۸۳٪
دوره پنجم (۱۳۸۱-۱۳۷۷)	۱۲٪	۸۸٪
دوره ششم (۱۳۸۶-۱۳۸۲)	۰٪	۱۰۰٪
دوره هفتم (۱۳۹۱-۱۳۸۷)	۰٪	۱۰۰٪
دوره هشتم (۱۳۹۶-۱۳۹۲)	۰٪	۱۰۰٪

(نگارندگان)

نتیجه‌گیری

در این پژوهش ۱۳۵ ساختمان مسکونی ساخته‌شده در ۴۰ سال بعد از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ در شهر اصفهان در ۸ دوره ۵ ساله (بین سال‌های ۱۳۵۷ تا آخر ۱۳۹۶) انتخاب و با این هدف که به سؤالات تحقیق پاسخ داده شود، با بررسی نمایی اصلی آن‌ها به روش توصیفی-تحلیلی، تحلیل محتوا و به‌صورت کیفی تحلیل شدند. مطالعات نظری نشان داد دوره سنت جمع‌گرا بوده و اعتبار افراد بر مبنای انتصابات خانوادگی بوده است؛ ولی دوره مدرن و فرامدرن، فردگراست و اعتبار افراد فردی است. بنابراین فرد باید فردیت خود را نشان دهد؛ فردگرایی عمودی یا خودخواهانه،

نقش مؤثری بر فرم نمای اصلی خانه‌های بعد از انقلاب در شهر اصفهان داشته است. شیک بودن خانه، استفاده از مصالح جدید و متنوع در آن، متفاوت و متمایز بودن خانه از سایر خانه‌ها و نشان دادن آن تمایز با در معرض دید قرار گرفتن بیشتر، وسیله یا ابزاری برای شکل دادن به فردگرایی عمودی شده است. نمای خانه، خصلت فردگرایی را در متمایز بودن فرم نما از سایر خانه‌ها نشان می‌دهد.

در جدول‌های ۵ تا ۱۲ و تحلیل آن‌ها مشاهده می‌شود که در دوره اول تحقیق، تمایز بین خانه‌ها از نظر فرم بسیار کم و در دوره‌های دوم و سوم، تعداد خانه‌های دارای متمایز، بسیار است. کمبود و تمایز خود را به صورت فرم تاریخ‌گرا ولی با مصالح مشابه سایر خانه‌ها نشان می‌دهد. در چهار دوره بعدی (دوره چهارم تا هفتم)، تمایل به ایجاد تمایز در فرم نما - در بعضی موارد مصالح - افزایش می‌یابد و در دوره هشتم تحقیق، هیچ دو خانه‌ای از نظر فرم شبیه به هم نیستند. در دوره آخر تحقیق، نمای خانه‌ها کاملاً از نظر فرم متفاوت و متمایز هستند و مصالح گران‌قیمت با حجم و شکل متفاوت موجب متمایز شدن خانه‌های اعیان و عادی می‌شود. خانه‌ها در سال‌های ابتدایی تحقیق بیشتر درون‌گرا هستند که با گذشت زمان، این روند تغییر یافته و خانه‌ها برون‌گرا شدند؛ به نحوی که در ۱۵ سال آخر دوره تحقیق (دوره‌های ششم، هفتم و هشتم)، تمام نمونه‌های جمع‌آوری شده برون‌گرا هستند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد تمایل به بیشتر دیده شدن خانه با انتخاب زمین‌هایی که بیشتر با محل گذر در ارتباط‌اند، در دوره تحقیق افزایش معناداری دارد.

تمام خانه‌ها در دوره اول و اکثر خانه‌ها به استثنای خانه‌های اعیان - که تعدادشان بسیار کم بود - در دوره‌های دوم و سوم، نماهایی با فرم ساده - کاملاً عملکردی و مدرن - داشتند. خانه اعیان در سمت حیاط، دارای نمایی مشابه خانه‌های اواخر دوره قاجار و پهلوی اول در اصفهان بودند و اگر در سمت دیگری نما داشتند، مشابه سایر خانه‌های هم‌دوره بودند.

جدول ۱۶. تغییرات فرم نمای اصلی خانه‌ها در ۸ دوره مورد مطالعه؛ از سال ۱۳۵۷ تا پایان ۱۳۹۶

دوره تحقیق	نوع خانه	الگوی مدرن	الگوی تاریخ‌گرا	تنوع مصالح	مصالح گران‌قیمت	صرفه اقتصادی	بازی با حجم و لایه	نمای مسطح	فرم متمایز	ترند داخلی یا خارجی
دوره اول (۱۳۵۷-۱۳۶۱)	عادی	■				■		■		
	اعیان	■				■				
دوره دوم (۱۳۶۲-۱۳۶۶)	عادی	■				■		■		
	اعیان		■			■			■	
دوره سوم (۱۳۶۷-۱۳۷۱)	عادی	■				■		■		
	اعیان		■			■			■	
دوره چهارم (۱۳۷۲-۱۳۷۶)	عادی	■				■		■		■
	اعیان	■	■	■			■		■	
دوره پنجم (۱۳۷۷-۱۳۸۱)	عادی	■				■		■		■
	اعیان	■		■			■		■	
دوره ششم (۱۳۸۲-۱۳۸۶)	عادی	■				■		■		■
	اعیان	■	■	■			■		■	
دوره هفتم (۱۳۸۷-۱۳۹۱)	عادی	■				■		■		■
	اعیان	■		■	■		■		■	
دوره هشتم (۱۳۹۲-۱۳۹۶)	عادی	■				■		■		■
	اعیان	■		■	■		■		■	

(نگارندگان)

از دوره چهارم تحقیق، استفاده از مصالح متنوع در خانه‌های خاص، به منظور متفاوت و متمایز کردن فرم خانه آغاز می‌شود. در دوره آخر تحقیق همه خانه‌ها از مصالح متنوع و متفاوت در نما استفاده کرده بودند، ولی در دو دوره آخر، خانه‌های خاص از مصالح گران‌قیمت جهت متمایز کردن فرم خود، استفاده کرده بودند. در دوره‌های مطالعه‌شده، به علت غلبه تفکر مدرن بر خانه‌ها، تزئینات خاصی در نما مشاهده نشد؛ ولی از دوره چهارم تحقیق به بعد، از تنوع مصالح به عنوان تزئین استفاده شده است. در سه دوره اول تحقیق، نمای خانه‌ها تخت بودند (به استثناء نمای سمت حیاط که به علت وجود ایوان، بالکن یا تراس همیشه دارای حجم است). ایجاد تمایز در فرم خانه به وسیله حجم، از دوره چهارم تحقیق آغاز شد و تا آخر دوره ششم برای خانه‌های اعیان و خاص ادامه داشت؛ ولی در دوره هفتم علاوه بر خانه‌های اعیان، بسیاری از خانه‌های عادی و در دوره هشتم، تمام خانه‌ها دارای حجم متمایزی بودند. در دوره‌های ابتدایی تحقیق، فرم معدودی از خانه‌ها به صورت متمایز ساخته شده بود، ولی در دوره آخر، فرم همه خانه‌ها متمایز از هم بودند.

با توجه به این مسئله که این مقاله صرفاً اثرات فردگرایی بر فرم نمای اصلی خانه‌های چهل سال بعد از انقلاب اسلامی را بررسی نموده، اثرات عوامل دیگر بر فرم نمای اصلی خانه‌ها مانند چشم و هم‌چشمی، مجلات و مسابقات معماری، عوامل اقتصادی، روابط اجتماعی، زنانه شدن، رسانه‌ها، بروکراتیک شدن و بسیاری از موارد دیگر، نیازمند بررسی بیشتر است؛ لذا پیشنهاد می‌شود محققان دیگر این تحقیق را در زمینه‌های یادشده، ادامه دهند.

پی‌نوشت

1. Amos Rapoport
2. Grutter

۳. تحقیق حاضر، برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول، "تحلیل تأثیر فرهنگ بر نمای اصلی خانه‌ها در چهار دهه اخیر (نمونه موردی: شهر اصفهان)"، به راهنمایی نویسنده دوم و سوم و مشاوره نویسنده چهارم است. بازه زمانی دوره تحقیق (از سال ۱۳۵۷ تا پایان ۱۳۹۶) نیز با توجه به دوره تحقیق رساله است.

فهرست منابع

- اخوت، هانیه‌السادات (۱۳۹۱). بازشناسی مؤلفه‌های هویتی مسکن سنتی براساس آیات قرآن و روایات. دوفصلنامه تخصصی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای، سال سوم، ش (۲)، ۸۶-۶۷.
- اصغری، سیدعلی (۱۳۹۹). مفهوم‌شناسی فردگرایی در ایران و نسبت آن با مفاهیم کلاسیک فردگرایی. فصلنامه جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، سال هفتم، ش (۱۵)، ۳۰-۹.
- اعتصام، ایرج؛ فرم‌بینی فراهانی، رضا و اقبالی، سیدرحمان (۱۳۹۲). سیر تحولات فرمی در طراحی معماری بناهای فرهنگی در معماری معاصر ایران. فصلنامه هویت شهر، سال هفتم، ش (۱۴)، ۳۶-۲۵.
- بیدل، پری‌ناز؛ محمودزاده، علی‌اکبر و صادقی، احمد (۱۳۹۳). رابطه اعتماد اجتماعی با فردگرایی افراطی در شهر مشهد. فصلنامه رفاه اجتماعی، دوره ۱۴، ش (۵۵)، ۱۹۸-۱۶۷.
- پوردیهیمی، شهرام (۱۳۹۰). فرهنگ و مسکن. فصلنامه مسکن و محیط روستا، دوره ۱۳۴، ش (۳۰)، ۱۸-۳.
- _____ و نورتقانی، عبدالمجید (۱۳۹۲). هویت و مسکن: بررسی سازوکار تعامل هویت ساکنین و محیط مسکونی. فصلنامه مسکن و محیط روستا، دوره ۳۲، ش (۱۴۱)، ۱۸-۳.
- تقوایی، علی‌اکبر؛ معروفی، سکینه و پهلوان، سمیه (۱۳۹۱). ارزیابی تأثیر کیفیت محیط شهری بر روابط اجتماعی شهروندان مورد مطالعه: محله آبکوه شهر مشهد. مجله نقش جهان، سال سوم، ش (۱)، ۴۵-۴۵.
- خواجه‌نوری، بیژن؛ پرنیان، لیلا و جعفری، مازیار (۱۳۹۲). مطالعه رابطه جهانی شدن فرهنگی با فردگرایی و جمع‌گرایی جوانان مورد مطالعه: شهر شیراز. فصلنامه جامعه‌شناسی کاربردی، دوره ۵۲، ش (۲۴)، ۶۶-۴۳.

- راپاپورت، آموس (۱۳۹۵). انسان‌شناسی مسکن. ترجمه خسرو افضلیان. چاپ سوم، مشهد: کتابکده کسری.
- رخشان، احسان؛ ذبیحی، حسین و ماجدی، حمید (۱۳۹۷). بازخوانی مؤلفه‌های هویت‌بخش نما در منظر شهرهای معاصر. فصلنامه مدیریت شهری، دوره ۱۷، ش (۵۱)، ۸۶-۷۵.
- سهراب‌زاده، مهران؛ نیازی، محسن و افرا، هادی (۱۳۹۹). تبیین جامعه‌شناختی رابطه فردگرایی و تغییر در ساختار خانواده. دوفصلنامه پژوهش‌های انتظامی - اجتماعی زنان و خانواده، سال هشتم، ش (۱)، ۱۹۸-۱۷۱.
- سیدی، فرانک و بیرقی، محمدرحیم (۱۳۹۱). بررسی تطبیقی روابط اجتماعی سبک زندگی دینی و سبک زندگی مدرن با تأکید بر جامعه ایران. مجله پژوهش دینی، سال هشتم، ش (۲۵)، ۶۴-۳۵.
- شصتی، شیما و فلامکی، محمدمنصور (۱۳۹۳). رابطه میان سبک زندگی و مسکن ایرانی، فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، تابستان ۱۳۹۳، دوره ششم، ش (۳)، ۱۳۷-۱۱۷.
- عباسی، زهرا (۱۳۹۶). معیارهای زیبایی‌شناسانه نما و بدنه‌های مطلوب شهری با تأکید بر هویت بومی (نمونه موردی حدفاصل میدان مطهری تا تقاطع خیابان حجت شهر قم). فصلنامه مدیریت شهری، دوره ۱۶، ش (۴۷)، ۲۷۶-۲۵۵.
- فاضلی، نعمت‌الله (۱۳۸۶). مدرنیته و مسکن: رویکردی مردم‌نگارانه به مفهوم خانه، سبک زندگی روستایی و تحولات امروزی آن. فصلنامه تحقیقات فرهنگی، سال اول، ش (۱)، ۶۳-۲۵.
- فتحی، سروش (۱۳۹۱). تحلیلی بر روابط اجتماعی در فضای شهری پایدار. مجله مطالعات توسعه اجتماعی/ایران، سال چهارم، ش (۴)، ۶۴-۴۷.
- فلامکی، محمدمنصور (۱۳۹۳). ریشه‌ها و گرایش‌های نظری معماری. چاپ پنجم، تهران: فضا.
- گروت، لیندا و وانگ، دیوید. (۱۳۹۲). روش‌های تحقیق در معماری. ترجمه علیرضا عینی‌فر. تهران: دانشگاه تهران.
- گروت، یورگ کورت (۱۳۸۳). زیبایی‌شناسی در معماری. ترجمه جهان‌شاه پاکزاد و عبدالرضا همایونی، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- محمدی، مریم (۱۳۹۷). بازشناسی دلالت‌های معنایی انواع نما در انطباق با پاسخ عاطفی ناظران؛ نمونه خیابان شریعتی تهران. دوفصلنامه نامه معماری و شهرسازی، دوره ۱۱، ش (۲۱)، ۵۸-۳۹.
- محمدی، محسن و توکلی، یعقوب (۱۳۹۴). تأثیر انقلاب بر ارزش‌های اجتماعی از فردگرایی تا جمع‌گرایی. دوفصلنامه پاسداری فرهنگی/انقلاب اسلامی، سال پنجم، ش (۱۱)، ۱۳۷-۱۰۱.
- معماریان، غلامحسین؛ هاشمی طغرالجردی، سیدمجید و کمالی‌پور، حسام. (۱۳۸۹). «تأثیر فرهنگ دینی بر شکل‌گیری خانه: مقایسه تطبیقی خانه در محله مسلمانان، زرتشتیان و یهودیان کرمان». فصلنامه تحقیقات فرهنگی، ۳ (۲)، ۱-۲۵.
- ناری‌قمی، مسعود (۱۳۹۲). سیر تحول نگاه جامعه حرفه‌ای به تکنولوژی ساختمان در ایران پس از انقلاب اسلامی (۱۳۵۷-۱۳۸۹) در خلال مطبوعات تخصصی. دوفصلنامه معماری/ایرانی، سال دوم، ش (۴)، ۱۵۰-۱۳۱.
- Abu-Ghazzeah, T. (1994). Human Purposes and spatial formation of open spaces Al-Alkhalaf, Saudi Arabia. *Journal Architecture & Behavior Journal*. 10,(2), 169-188.
- Erdayu Os'hara, O. ; Esmawee, E. & Masran, S. (2012). Personalisation of the Home. *Journal Social and Behavioral Sciences*, 49, 328 – 340.
- Kellett, P & M, Napier. (1995). Squatter Architecture? A Critical Examination of Vernacular Theory and Spontaneous Settlement with Reference to South America and South Africa, *Journal Traditional Dwellings and Settlements Review*, 6 (2), 7-24.
- Marcus, C. C. (1995). **House as a Mirror of Self: Exploring the Deeper Meaning of Home**. Berkely, Calif: Conari.
- Rapoport, A. (2005). *Culture, Architecture and Design*. Chicago, Illinois: Locke Science.
- URL1: bartarinha.ir/ (access date: 2022/09/5) - زندگی - 3/868628 - آشنایی - با-معروف-ترین-خانه های